

ТРЕЙЦІ ГОД ВYДАНЬНЯ

САКАВІН 1944 ГОДУ

№ 6 (42)

**НОВЫ
ШЛЯХ**

ХРЫСТОС УВАСКРОС!

... Хрыстос Уваскрос!

З вялікім сьвятам адвечнага аджыўленьня віншую цябе, Вялікі Беларускі Народ!

Гэтай вялікай ночы страсі з сябе усю патарду, увесь бруд, каторым аблепівалі цябе ад вясёў. Чыста вымыйся, прыбярся у найлепшую вопратку, каб стаў ты роўным з усімі, і ідзі туды, дзе пачуеш гэтыя вялікія словы:

— Хрыстос Уваскрос!

Услухайся у іх. Якая вялікая сіла, які ўсёажыўляючы зьмест захаваны у іх. Ці ня чуеш, жг радасьцю надзеі, радасьцю скорлага уваскрэсьнення ўсё на цябе ад гэтых слоў:

— Хрыстос Уваскрос!

Радуйся, мой родны краю! Надзея, як жывучая нада, льецца у тваю душу. Ты ўжо уваскрэсаш ад доўгага мёртвага сну. Вясна прыйшла і для цябе. Хрыстос Уваскрос!

Над ім зьдэкаваліся. Яго білі па твары, сьцябалі бізуном. Плявалі на Яго. Клілі з Яго. У канцы расьпілі і расьпіятага не пераставалі мучыць. Сьпечаныя смагай вусны зьвільжалі воцтам і жоўцю. Ён памёр на крыжы паміж двух разбойнікаў. Але ўсё ж-ткі:

— Хрыстос Уваскрос!

Уваскрос Хрыстос, і крыж, — раней знак пагарды і сорама, — зрабіўся Сьвятыняй усёго сьвету. Мужы Хрыстовы змылі ўсё з яго. І штогодую вялікай вясеньняй ночы тысячы цэркваў і касцёлаў сьвеціцца агнямі сьвечак, льецца радасны пераклік званю, крыж падымасца над мільёнамі схіленых галоў і у шавстры мосіца радасны шэпт:

— Хрыстос Уваскрос!

Што гавораць табе яваны, Беларускі Народ? Ці ня віншуюць яны цябе яшчэ і з тваім уласным вялікім сьвятам? Ты уваскрэсаш! Ад вясёў пагарджалі табой, твайёй мовай; ад вясёў мелі за быдла, годнае толькі на цяжкую, надсільную работу. Не давалі табе расьці і разьвівацца. Воцтам чужой культуры зьвільжалі твае, сьпечаныя смагай сьвету вусны. Лепшых тваіх сыноў адрывалі ад цябе, прымушвалі іх зрабіцца азрадніцамі. А пасля лымшліся імі, называлі іх сваімі. І яны-ткі іхні.

А хіба-ж яны ня любілі цябе? Хіба лепшы жар свайго сэрца ахвяравалі не табе? А дзе яны?

Іх няма з табой! З смага малку адрывалі ад роднай глебы, атруцілі аздадай. І іх, тваіх дзяцей, мелі за зброю проці цябе.

Цябе катавалі. Ты цяпеў мукі, але не памёр. Глыбока, глыбока ты захаваш сваю душу.

Хрыстос быў з табой у тваіх муках, і Ён разам з табой цяпеў іх. Колькі разоў расьпіналі Яго разам з табой! Больш разоў, чым ёсьць пашчынак на дне мора! Але кожнага году па ўсёй Беларускай зямлі разнісоўся кліч:

— Хрыстос Уваскрос!

... І ты ўжо уваскрэсаш, мой родны краю. Скідаеш з шыі ярмо адвечнага гора і нуды.

Ты ўжо перасьцеш плахаць. Ты падняў свой твар. З надзеяй ловіш зыкі званю:

«Бом! Бом!... Ідзі будаваць зруйнаваную бацькаўшчыну!»

Наперад, да шчасьця! Хай злое ўсё дрогне!

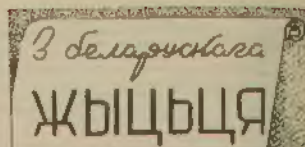
Вясна ўжо на сьвечы — Хрыстос Уваскрос!

Я бачу, як сьвятлее твой твар, мой родны краю! І, поўны сіла і веры, я крычу ўва ўсю моц тваім нівам, лясом і балотам, тваім памурным вёскам:

— З вялікім сьвятам віншую! З вялікім сьвятам, Вялікі Беларускі Народ!

— Хрыстос Уваскрос!

Паводля Сяргея Палуяна.

Значынны загал і рашучы адказ на яго.

Накольнік Беларускай Маскоўскай парожай індустрыяльнай іжненьня Беларускага народу, аскара відань з апошняга загалу Ставіна, які ён асабіста падпісаў індустрыяльную палітычнага аддзелу штабу Беларускай фронту і аб ім перад жыхарствам Менску расказаў капітан чырвовай арміі Ігар Канор. Чатыры пункты гэтага сталінавага загалу прадбачаць зьнішчэньне Беларускага народу. Паводля загалу ўсе мужчыны з захопленых Беларускай часткай Беларусі ва ўзросце ад 15-ці да 55-ці гадоў адразу-ж амбілізавацца ў карныя батальёны і дысцыплінарныя роты. Усе працаздольныя, пераважна жыхары, прымушова сьмываюцца на аднаўленьне працы ў Даміцкі басьей. Дзеці ў баськоў павінны адбарацца і разлучацца з маткамі. Усе дзеці да чатырнаццаці гадоў павінны зьнішчыцца ў адмысловыя дэлецыі дымі прытулку пры НКВД, дзе яны будуць перахоўвацца ў савецкім духу. Гэтымі мерапрыемствамі саветы маюць намер вынішчыць у народзе нацыянальную сьведомасьць і паратварыць у паслухмяных маскоўскіх іжнелікаў. У захопленых імі павятох Віцебскай, Магілёўскай і Гомельскай акругах яны ўжо ажыццяўляюць гэты значынны паві. Тых, хто дапамагаў аднаўляць краіну, яны расстрэліваюць. Астатніх гоняць на перадавым лавым фронту, на пэўную сьмерць. Жыхары, нават тых, якіх былі сярод бандытаў у лясках, падарваных ад мужоў і дзяцей, эшэленамі накіроўваюць у Расю, а дзяцей гоняць няведна куды.

Паводляць усе гэтыя меравыя дэцэты даручаны недэўна назначанаму старшынё Сойнаркому Беларускай Рэспублікі Панамаренку і адпаведным аддзелам штабу арміі. Беларускі народ на гэты сьмяротны прыгавар адказнае рашучасьцю і паўсьціць баяваўшчыю на сваю зямлю. У ажыццяўленьне гэтай няпоўнага загалу за Беларускай 6 сакавіка г. г. Прэзідэнт Цэнтральнай Рады Беларусі с. Р. Астроўскі ў згодзе з іжнелікамі ўвады падпісаў загал аб засьмываньні Беларускай Краёвай Абароны і аб прызыве ў не ўсіх асобаў, якіх атрымалі вайсковую падрыхтоўку, афіцэраў, унтэр-афіцэраў, а таксама ўсіх мужчынаў, што нарадзіліся ад 1908 па 1917 і ад 1921 па 1924 г. Беларускай Цэнтральнай Рады зьявіцца з заклікам да народу выказаць свой адказ на перадавы загал Ставіна.

Час помсты праці. Беларусы баруцца за зброю, каб дакажаць свайго агульнага ворага. Гэта лепшы адказ на значынны загал Ставіна.

Выдавецтва часопісу «Новы Шлях», Мінск, вул. Рагінска 2, тэл. 21300. Галоўны рэдактар У. Сідурэ.

3 ФОТО-КАМЕРАЙ

Старожа на горних лазидях у Пад-дженнай Італії. На здымку — нямецкая чатырохкуляная знітавая гармата стаіць на варце скрыжавання горных дарог, каб забяспечыць гэтыя шляхі зносна ад нападаў ворагавых самалётаў.

Дзямі вясёлага гістарычнага ходання за лешую прылаасць народаў Новае Эўропы селянін сваёй вяснянай рухавіцай працай дапамагае набліжэнню гадым канчальнае перамогі. Ад ранніх вясновых работаў на палех залежыць і колы-касьце ўраджая.

Ангельска-амерыканскія каватравыя банды як сымплекцыя перад злучэннямі на-падамі на гістарычныя помнікі і на стара-даўнія сьвятыні. На здымку — пансаван-ня бомбамі павятравых піратаў сьцены італьянскага манастыра Монтэ-Касіно.

У раёне умацаваньняў Атлантыцкага узь-бярэжжа, зьвязана-бэтонавыя бункэры за-макшаваныя адмыслова пабудаванымі драў-лянымі будынкамі. На здымку — дасьціп-на замаскаваны абаронны пункт нямец-кае знітавае артылерыі.

У Нарвегіі вясельніцы надзьвітаюцца рас-пашыраюцца. Сьвяточнымі дзямі наладзілі на-роўжкі ў малюніцх, удаца прыстаса-ваных да кэсьспэдытнага спорту, гарыту-рах скіроўваюцца да горад, каб правесьці адпачынак на ўзгор'ях прыроды.

біраюць моцнага газару. Маахадзёк ладзіць каратоды, іграшны, гушкаюцца на арэах... У гэтым гушкаванні атэлісты бачылі перахытаў дахрысціянскага ачышчэння пастэрам.

Царквою (іх касцёламі) устаноўлена святкаванне Вялікадзень тры дні. Але шмат дзе на Беларусі гэтае святкаванне пераўтварылася ў адзін дзень. Апрача трох дзён «законаў» наш народ святкаваў сераду — «ад граду» (яна так і называлася «граднай серада»), чацвер — ад грозы, пятніцу — ад сушы, суботу — ад уладку скаціны. Ціпер нічога жывісцямі захоўваецца святкавання «граднай серады».

У вяршыню ўсёго Вялікодзена тэма пры святкаванні нашыя людзі кажуць: «Хрыстос Усхрос», на што адказваюць: «Прайдзіла ўскрос». Гэтае хрысціянства і родзіны, са сённяшнімі, а на першы дзень з калянымі стрыманымі.

Трэба азважвацца, што наш народ яшчэ адрознівае «вялікодзі». Гэтае павяржэнне стасуецца да ўсёх святаяў, пачынаючы ад Вялікодзі да Міколы. Юрэ і Мікола так і называюцца «святоточкамі» — вялікодніцамі.

*

У святкаванні Вялікодзі на Беларусі захаваліся цэлая асаблівасць, хіба адзіная на цэлым свеце. Гэта — валадчобнікі (ад слова «вадчобіца» — «вадзіць»). Грамада моладзі ходзіць па хатах і сьпявае «вадчобныя» песні. На чале валадчобнікаў стаць пачынальнікі і музыкі-скрыпачы, яшчэ ёсць «мэханошча», асцягва-ж — «падхвотнікі». Падхвотны пад акно ўсёю грамадою, пачынаючы пад скрыпку сьпявае валадчобную песню, а падхвотнікі па клянінны вершы выкрываюць: «Хрыстос, ўскрос, сын Божы, або: «Завяліла вярз кудраны», ці: «Сылавайце, браты, сылавайце». Даюць ім грошы, яёй, сырца, збожжа, а то запрашаюць у хаў і тутка частуюць. На сабранныя грошы валадчобнікі потым робяць сабе гаспадарыні, сабранныя дары ажываюць, а яны дэдаць пароху.

У некаторых мясцях валадчобнікаў называюць «лазанішчыкамі» (ад пераймання «лазаня»), «фатэшыкамі» (ад слова «радыя»), г. зн. сьпевакамі земляробства.

Найважнейшым месцам валадчобных песняў зьяўляецца пераход хрысціянскіх святаяў і ўказанне таго, што яны робяць у сельскай гаспадарцы. Напр., святое Благовешчанне зазначае, сын Мікола па месках ходзіць — жэтка родзіць, сын Паўла грабіць робіць, сын Ілья ажывае і г. д. Так-жа важнае месца ў песнях займае і пахвала гаспадару за ягоную працу.

Разглядаючы валадчобныя песні атэлісты азначаюць, што яны аўды не хрысціянскага паходжання. Падобныя песні калісьці нашы продкі запісвалі наступленне «важкіх дзён» павяржэння сонца і пачатку земляробскага году, пачатку пазных работ — арбы і сярбы. Тым «важкімі дзямі» былі прысвечаны сонцу ды іншым земляробскім божствам, асабліваці якіх павяржэнне перанеслі на хрысціянскіх святых.

І ціпер на Беларусі з Вялікодзена святкамі азначаюць пачаток дзён заабоўнаў, які маюць сувязь з арбам ды сярбам і навука з земляробскімі працамі. Усё яны маюць на мисе заабоўнаў пачатку ў земляробскай працы і пачатку ураджаю, бо ў гэтым азначэнні земляробства дабрабыт.

Беларускія саліны, якія інфармуе аб адрознівацца народу, пачынаюць адрознівацца пачынаючы з валадчобнікаў, агулам — традыцыі свайх продкаў. Пры гэтым-жа цвёрды вераць, што за парушэнне іх або нават за аткадунныя пачаткі Бог сьмяе цюжымі кары. І з Вялікодзем, які з найважнейшым святкам, нашым сядзе зважваць глыбака-навукальную легенду:

Калісьці на сам Вялікодзем адні гаспадар кажа: «Паўду гарачы, цамакся, ці многа я гэтым Вялікім-днем загараў? Так запрос у саху залы і павіноў гарачы... І у першай-жа бараньне скажыце з калямі, сахою і пугай. (Слоўмічына).

*

На другім тыдні на Вялікодзі, у вяршыню, беларусы святкуюць «вадчобны» Вялікодзі ці Радаўніцу. Апошні назву тлумачыць тым, што на Радаўніцу ўсе

вадчобны радуюцца Уваскрэсшым Хрыста.

Радаўніца — гэта песня «Дзяды» і адрозніваецца ад іншых тым, што ў гэты дзень павіны спраўдзіцца абажываюцца на могілках. У гэты дзень гаспадары пісцун «трыбні»; запісваюцца гаспадары; да гэтага дабавіваюцца асцягва ад Вялікодзена «святоточка» і жоў яёй, валадчобнікаў хваляюць валадчобнікаў. Усё гэта, азначаюць у настольнік, па абедзе пісцун на могілках. Тутка накрываюць настольнік магілу, каторы да гэтага дня прыводзіцца ў парадак, і расклаўваюць на ёй прынесеныя... Што не маюць, павідаюць на магіле; на не-ж маюць водку, калі валадчобны любяць, сьмяюць тугі, калі ды журый. Іншы-ж усё асцягва аддаюць жабраком, павідаюць на магіле толькі чыстоўныя. Увечары моладзі дэдаць тугіныя.

У. Паўлакоўскі.

РЕДАКЦИЯ ЧАСОПИСА «НОВЫ ШЛЯХ» ВІТАЕ ШАНОВНЫХ ЧЫТАЧОЎ З ВЯЛІКІМ ДНЕМ ХРЫСТАВАГА УВАСКРОСУ І ВЫКАЗВАЕ ПАЖАДАННІ ПЕРАТРЫВАЦЬ УСЁ НЯГОДНЫ ВАЕННАГА ЧАСУ З НЯЗГАСНАЙ ВЕРАЙ У УВАСКРАСЕННЕ НАШАЕ ВАЦКАРЫШЧЫНЫ.

Хрыстос Уваскрос!

Матавей П. Сяргеевіч.

ФРАНЦИШАК АЛЕКНА-АЛЯХНОВІЧ

Францішак Алёна-Аляхновіч нарадзіўся 2-га сакавіка 1883 году ў Вільні, у сям'і вышчакаў дробнае беларускае шляхты. Дзед маёй драматурга, Іван Аляхновіч, паходзіў з-пад Радзівілаўцаў. Ён быў дужа талентаўным чалавекам, самукаў, майстроў і добра іграў на іскрыцы. З малых гадоў грало іграў на розных пласьцях і ўрачыстасцях, аздаваў сваю павіннаю гаспадарку, а потым і лускі гудзіў сваю мазаніцу дзі пераехаў на сталёе жыццё ў Вільню. Тутка улетку зарабляў на працяжыні сваёй сям'і майстрам працы, а ўзыходзіў выключна іграў на іскрыцы. Меў ён чатырох дзяцей і толькі аднаго сына Кароля, бацьку маёй п'есы-мэля. Дзед дужа любіў сваёго адзінага сына і перадаў яму сваё мастацкае ўмяшчэнне іграў на іскрыцы. Ён сямёрш дзед, бацька драматурга, Кароль Аляхновіч, пачаў іграць у вільнянскіх тэатрах, пазнаёміўся з многімі актэрамі і аркэстрай на курорт у Друскенікі. У Вільні перабраўся ён з Марцін Марковіч, паходзіўшаі з дробнаі беларускай шляхты з-пад Гасдзіроўцаў, і ад тагата шлюбу нарадзіўся наш Францішак Аляхновіч.

Калі Францішак споўніўся 5 год, быўка першы раз узяў яго з сабой у тэатэр. Потым гэтыя наведванні сталіся рэгулярнымі і выключнаі духоўнаі інтарэсам хлапца. Ён знаёміцца з жыццём за кулісамі і з часам пачынае лугуець аб тым, каб сваю прабыцця жэстарам.

Вучыцца Ф. Аляхновічу прыйшлося, як і большасці беларускае інтэлігенцыі таго часу, у расейскай школе і ў расейскай мове. Да таго-ж і лугуець ягоны аб тэатры адварачалі яго ад школьнае навукі. Першыя год навучання Францішак Аляхновіч, пад даглядом і прымукай рэжысёра, вучыўся так-сяк вучыцца, але ўжо ад чацвёртае класу гімназіі і рэжысёр ня мог д'панаватца і ад ягоных паслухаў прыйшлося адмовіцца. У 4-а і 5-а класе 2-а Більнянскі гімназіі ён праслаў па дзю тым. З усіх навучальных прадметаў ён тады пераважна захопваўся толькі адным малавядомым. Калі ўсе ападагачыліся захваці і ўпадзенымі, як «двойні» і «тройні» ад апісак у «кондуітны» журналі былі вычарпаны, Пэдагэгічна Рэда ня прадумала нічога іншага, як выключыць Ф. Аляхновіча з гэтае гімназіі, як «неадаптнага» вучня.

У гэтым хлапца ўжо даўно сидзела думка аб драматычнай школе, аднак, пад папскамі хвалямі і знаёмствам, ён зацямсваўся ў хваляна-гэмічнаю школу ў Вільню. Але і хваля ня змагла настолькі захваціць Францішка, каб ён адкінуў думку аб тэатры. У хваляна-гэмічнай школе ён пратрымаўся толькі адна год, і таксама валануў без атэстату. Калі і з хваляй было скончына, хлапцёў ужо рашуча зажадаў канчэсна паступіць у драматычную школу. Дзеля таго, што ў Вільні драматычнай школы ня было, трэба было ехаць або ў Варшаву, або ў Кракаў. У Кракаве былі нейкія дзёньныя хваляні з Вільні, дзю Францішак надумаў ехаць туды.

І вось, у 1903 годзе ўвоўсін пачынае Францішак Аляхновіч впаўняць сваіх нагледзёных і поўных рызыкаў вандравань. Меў ён тады ўжо 20 гадоў. Без замыс-

нага папарту, маючы ў кішэні ўсяго толькі 15 рублёў, накіроўваецца ён у Кракаў.

У Кракаве ў 1903 годзе драматычная школа не прадавала. На ягоны адпаведнаі навучальнага цэнтру, Францішак Аляхновіч паступіў аднак вольным слухачом у Кракаўскі Універсітэт, але пра-вучыўся тутка толькі адна год. І ў 1904 годзе перабраўся ў Варшавскую Драматычную школу пры Музыкальным Тымарыскавым, якую і скончыў у 1907 годзе. У 1907-8 гадох ён сядзеў з польскімі тэатрамі на розных виставках, у 1908 годзе прыехаў у Вільню, апыніўся і

гадовага Ф. Аляхновіча моцна пачынаўся на бацькаўшчыну ў Вільню, дзю жэла яго-наі маіх (быўка памерў пачыў у 1904 годзе).

І вось, у 1913 годзе, разлічаны на абавязковую ў Расей амыстасцю з прычынаі трохсотліцця дому Раманавых, Францішак Аляхновіч пераехаў у Вільню і амыстасцю да пракурора. Аднак зусім пазбыцца турэмнае кары яму не удалося, бо пад закон аб амыстасцю палыйшоў толькі пункт абываўшчынаі ў «імянінаі» сям'і, існуючую ўладу, а да другі пункт абываўшчынаі, г. зн. аб «змянен-жыне» нобесных сілаў, атрымаў год настрого. Гэты год турмы чына Лукішак быў дужа карысным і для самога Фр.

Аляхновіча і для развіцця беларускае драматургіі, бо тутка, вы-ніча ішчы вольнага часу, напісаў сваю першую п'есу «На Антокалі». Скончыўся ў турме ў 1914-1915 г. першую п'есу, ён запісваў амыч шэраг іншых беларускіх п'есаў.

Выйшаўшы ў 1915 годзе з «Лукі-шак», Францішак Аляхновіч пачаў у вольнаі цыяніх жэтар'яліных абставінах. Ён малое шыльда, служыць у міліцыі, працуе потым як кантралёр электрычных лічыкаў та адначасна дадзіць беларускіх спектаклі, робіць канцэртны ў вільнянскіх беларускіх гаспадарках «Гоман» і піша новыя п'есы, як «На вясні» (1916 год), «Вутрыні Нічыра» (1916), «Манька» (1917) і «Балдышак» (1917). Непавяржлівае аперування і грамадзянскія інстанцыі змушчюць яго кінуць галоўнае вільнянское жыццё і выехаць у Чорны Бор пад Вільню ў дзёньнаі беларускіх прэтытук, дзю ён некаторы час працуе вучыцелам. Тутка ўлетку 1917 году ён піша даухаўтоўку п'есу «Каліна» і даухаўтоўку «У лясамі супа-чына», якая першы раз была настаўлена ў Чорным Боры на фоне жы-воі дзёньнаі дэкарацыі.

Сцяма і літаратурная праца неадступнаа цыятуць яго да са-бе. Даўшы ў троххатнай п'есе «На Антокалі» знаёмыя яму аспро-дзядзе дробнага вільнянскага жыцця, а ў даухаўтаўнай п'есе «На вясні» нахваліўшы (дахваліўшы) абраз высконата беларускай іліцыі, Францішак Аляхновіч праз даухаўтоўку п'есу «Вутрыні Нічыра» перайшоў да драматызацыі беларускіх гістарычных апындаўшчынаі, а затым і да драматызацыі народных ка-зак, як у троххатнай п'есе «Балдышак» ды ў вельмаі аднахаткоўцы «Чорт і баба». Адначасна ён малое некажы быў амыч гарадзкога жыжарства ў чатыроххатнай п'есе «Манька» і амыч рэбонікаў у даухаўтоўцы «Каліна». Новыя гэмы апы-ноўшчыць ужо ягоную астоу. Ён кідае дзёньныя прэтытук, амыч вяртаецца ў Вільню, працуе тутка ў пажарнай камандзе і амыч піша і закладвае новыя п'есы. На-рэшце, дахчэўшыся ў кракаўскі 1918 году аб вільнянскіх беларускіх прычы ў Менску, ён у чэрніе месяцы таго-ж году кідае Вільню, якая ня межа маючымаі аны адатрымаць яго, як артэстага і драма-турга, аны амыч ягоны творы і, пера-апырануўшыся за хурмаю, перабіраецца праз ліню старога амычца-расейскага фронту 1915-1917 году і пехатой, босы і абзаваны, а паранены да крыжы нагамі, пасыла васымідзёньнае вадарожжы, зьяў-ляецца ў Менск.

Францішак Аляхновіч
(Фотэ-адмак зроблены ў студэнт 1944 г.)

пачаў працаваць як рэжысёр у розных вільнянскіх гаспадарках, а затым вытупаў у польскай мове свой даухаўтаўны гумарыстычны масак-тыдзень «Perkunas».

Тутка ў Вільні пасябравалі Францішак Аляхновіч з беларускім дзёньнаі «Нашае Нічы» і ў 1910 годзе актыўна ўвайшоў у беларускі рух, зацямсваўся, разам з Аляксандрам Бурбісам (1882-1922), Ігітанам Вульфішым і Аляксей Пашкевіч-Цёткай (1876-1916), арганізацыяй Беларускага Тэатру. Аднак, на волькі жэла, даўга прашаваць у Беларускай тэатры Францішак Аляхновіч не даўся, бо за адна а артыкулаў у «Пэркунасе», расейскія ўлады зачэўшы гэты часнік, а рэжысёра падтрынулі да судовай адынацыі, абываўшчынаі ў «імянінаі» сілаў нобес-ных і ў «імянінаі» сілаў існуючую ўладу. Атрымаўшы позыў адынацыі ў суд, Францішак Аляхновіч сеў у перапы цы-нік і амыч без замыслага папарту накі-роўваўся ў адынацыі яму Кракаў.

Тры гады, ад 1910-га па 1913-ты, пра-вучаўся Францішак Аляхновіч па Галіч-чыне, іграючы пад пэсёнджым Мошад у розных польскіх тэатрах. Адынака і стомленага вандароўнаі жыццём 30-ці-

У Менску у той час добра працаваў Дзяржаўны Беларускі Тэатр, які ствараўся з тэатральна-дзяржаўна-беларускае Драмы і Камедыі, закладзенае 19 траўня 1917 году, на чале з рэжысёрам Фабрыяном Ждановічам, драматургам Уладзіславам Галубком і Усеваладам Фальскім. Прыход Францішка Аляхновіча ў Менск унёс у працу тэатру вялікае ажывленне. Зьявіўся новы артыст, рэжысёр і драматург, які прынес новыя рэпартажы, складаныя з сваіх уласных п'есаў, шмат нумэраў у Менску. Ужо першай пастаўкай Францішка Аляхновіча, для якой ён выбраў сваю гістарычную п'есу «Бурныя Няміры», паказала, які моцны талент Заходняе Беларускае гаспадарства ў Менску. Аўтар сам згуляў галоўную ролю баныма Бурныма Няміры, і сваёй працай мастацкай гульні ачаравана ўсіх гледачоў. Невялікая п'еса гэтая зрабіла дужа моцнае ўражанне на ўсіх прысутных. Беларускае прамадства горка вівала талентаў таго дэбютанта.

Маральны падтрымка беларускага грамадства і грашовая падтрымка з боку Т-ва «Бяцкаўшчына» надалі Францішку Аляхновічу новыя сілы. Ён закінуваў у Менску сваю адыяктыўку «Чорт і баба», якая, як вясёлы водзель, адразу заваявала беларускіх работніцкіх клясы і вёску. Затым ён піша трохактовую драму «Страшныя жыццё». Прэ'ера гэтай п'есы ў тым-жа 1918 годзе ў Менску выйшла буйным спрычкі ў беларускім грамадстве, бо ўсё п'еса напісана была шытаўніцкімі сімваламі і трагічнай бязвыходнасцю жыццёвых абставін. Аўтар асцідзі, што ён загусіў хвары. А тым часам, пачаў і іншы спрычкі аб «Страшныя жыццё», Францішак Аляхновіч пачаў ужо напісваць і паставіць новую п'есу, двухактовую драматычную абраз — «Дзяўдзек Якуб», ды арганізаваў сваю ўласную труп у Менску, для якой дэцый п'есу Яніс Кулапа «Падліна» яшчэ адныя акты, які напісаны быў «Заручыны Падліны».

Вясной 1919 году Францішак Аляхновіч працягнуў у Вільню і выдзе тутакж ілюстрацыя часопіс «Беларускае жыццё» і працу над тэатральным пастаўкамі. Аднак савецка-польскае вайна 1919-20 гадоў, калі Вільня некалькі разоў пераходзіла з рук у рукі, затым вароткае часова акупіцыя Вільні лютвінімі і воям захоп яе польскімі войскамі генерала Жалігоўскага, — багатыя руйнавалі беларускае грамадства-жывацтва і культурна-асветнае жыццё, робячы ўсе беларускіх лачынаў нястачы, няздольны і залежны ад замежных вайсковых-палітычных абставін. Францішак Аляхновіч, які ўсе нашыя сведчаныя грамадства дзячы, пачаў лачынай новай змены ўлад, пачаў быў расійшчына ўсё янава, ад самага пачатку, змагаючыся з беларускую справу. Але Ф. Аляхновіч, а надзвычайнай упартасцю і а зацвярджаючы працадольнасцю і жыццёвай прывадаўнасцю, ні на частку не пакідае сваёй літаратурнай працы. Напат падчас сваёй падарожжа з Вільні ў Менск і з Менску ў Вільню піша новыя драматычныя творы.

Увосень 1919 году, пасля захопу Менску паліцыяй, Аляхновіч зноў накіроўваецца ў Менск, каб заваяваць працаю Менскага беларускага тэатру. Тутакж, у сямейны месцы 1919 году, заканчвае ён сваю п'есу «Шлях», а ў 1920 годзе піша дзве новыя п'есы: трохактовую дыдактычную нумэраў з сцяжыскага жыцця — «Птушка і чарасця» ды цяжкую п'есу «Наскопанная драма», у аснове якой паказана

Фр. Аляхновіч на Саловах у 1929 г.

дзены былі ў пэўнай меры ягоныя ўласныя сямейныя перажыванні.

Пасля разгрому паліцыі і ўзыходу Менску большавізму, 11-га ліпеня 1920 году, Аляхновіч зноў апрацаваў у Вільню і спробаў тутакж наладзіць беларускі тэатр. Сямейна ягоны пачатковае заместа памершаў дачкі («Наскопанная драма»), ён мае ўжо дзюк сыноў. Канец 1920-га году і ўсё 1921-шы год ён шмат працуе ў прэсе, ў тэатральным пастаўках і ў грамадскім жыцці. У лютым 1922-га году з'яўляецца ў пад ягоныя працы новае ісцтва чатырохактовая камадыя «Шчаслівы муж». Гэта была ўжо 15-я п'еса Францішка Аляхновіча за першыя 7 гадоў ягонае драматургічнае працы. Напхана яна была дужа удаля: з вялікім веданнем сцэны і псыхікі, і вельмі спадабалася публіцы.

Выдаецца мяжымасці ў Вільні ніколі на былі добрымі. Аўтарскія ганарары былі заўсёды мізэрнымі, дык ня дзіва, што Аляхновіч дужа ўсмыслюе, калі да яго дайшла вестка аб тым, што ў Берлін прыехаў беларускі пісьменнік Цішка Гартны (Жылуноч) і арганізаваў тамка выданне беларускіх падручнікаў, нотаў, алавяданняў і п'есаў, за якія плаціць добрыя ганарары. Аляхновіч сабраў рукапісы ліччэ недрукаваных сваіх п'есаў, перагледзіў ужо друкаваныя творы і надумаўся ехаць у Берлін, каб персанальна дагутаўшыцца з Цішкай Гартным аб выданні ўсіх сваіх п'есаў і аб ганарарах за іх.

Як і заўсёды, пры ўсіх замешных надарожках Ф. Аляхновіч, ня меў ён дзявчых гадоўных рэчэй: замежнага папарту і грошай. Аднак гэты ён было для яго перашкода. Толькі-што скончыўшы сваю новую п'есу, у лютым 1922 году, выправаўся ён старым выправаваным спосабам, пехатою і базі вёз, з Вільні ў Кофіно, дзе быў тады эміграцыйны беларускі Урад БНР, ад якога ён спадзяваўся атрымаць і замежны папарт і грашовую падтрымку на далейшае падарожжа ў Берлін. Але літоўская палітычная паліцыя заарыштавала падарожніка, пратрымала яго два тыдні ў канцэнтрацыйным лагеры і, нигледзячы на захавы беларускага прадстаўніцтва і няват літоўскіх устаноў, выкасла яго назад у Вільню. У тым-жа 1922-ым годзе напісаў Ф.

Аляхновіч 16-ю сваю п'есу, трохактовую камадыю «Іван Міністар», у якой вывёў дзякага з незадавоных «дзеньцоў» пана Вернікоўскага.

Ад 1922-га па 1925-ты год Францішак Аляхновіч не напісаў аніводнае новае п'есы, але затое ў сярэдзіне 1924-га году падраваў ён нашаму грамадству дужа каштоўную сваю кнігу — «Беларускі тэатр». Кніга гэтая была надрукавана ў Вільні і з'яўляецца гістарычным нарисам развіцця беларускага тэатру ад старадаўніх часоў да 1924-га году. У 1925-ым годзе, у 10-ю гадыню напісання сваёй першай п'есы «Іва Антокалі», Аляхновіч перагледзіў і перапрацаваў сваю старую чатырохактовую п'есу «Манька», у якой у абразе Манькі вывёў у свой час сваю першую жонку Стэфанію Н. Падасупы да «Манькі» піча дзвю новыя акты, 3-ці і 6-ты. Аляхновіч даў п'есе і новы назву — «Дрыгва», пад якім яна і з'явілася ў тым-жа 1925 годзе ў друку ў Вільні.

На гэтай 17-а п'есе, якая апісвае жыццё 17-гадовай дзяўчыны, драматургічна праца Ф. Аляхновіча пераціналася з на цэлых 17 гадоў. Яна была ў гэтым савецкае ГПУ, якое, скарыстаўшы прыезд пісьменніка на Акадэмічную Канферэнцыю ў Менску ў 1926 годзе, заарыштавала яго там, а затым у вясну 1927 годзе арыштавала яго і цэлых 7 гадоў пратрымала ў Салаўскім канцэнтрацыйным лагеры. Па выхадзе з лагера і паворату на бяцкаўшчыну, аўды ён трапіў толькі таму, што савецкія ўлады агадзілі абмяняць яго на арыштаваных палітэмі беларускіх дэпутатаў, аўтара беларускае граматыкі Браніслава Тарашкевіча, Ф. Аляхновіч заняўся найперш сваёй успамінамі аб жыцці ў лагеры і напісаў сваю веданую кнігу — «У канцэнтрах ГПУ», якая па працы 1935-1937 гадоў выйшла ў Эўропе і Амерыцы ў 7-мі роных мовах.

Поспех кнігі даў метар'яльную базу для кнанаўшчы Аляхновіча і дапамог яму перажыць той маральны удар, які ён атрымаў у Вільні, калі вярнуўшыся з Салаўшчэка катаргі, айнашоў сваю сям'ю разбуранай і чужой для себе. Ён абдымаў ужо новыя тэмы, але захоп Вільні савецкай арміяй у 1940 годзе змусіў яго хутка ехаць да 22-га чэрвеня 1941 году, калі перад ім зноў адчынілася мяжымасці распачаць сваю літаратурную працу.

У пазамінулы 1942-ым годзе Ф. Аляхновіч нанова перагледзіў сваю першую п'есу «Іва Антокалі» і, арыбуйшы ў ёй цэлы шэраг направак і зменаў, надрукаваў яе ў сваёй газеце «Беларускі Голас» у Вільні. У 1943-ым годзе ён напісаў ужо зноў новую шасціактовую і шмат з асобны праблем п'есу — «Круці, ня круці» — трэба паміраць, якая была надрукавана ў часопісе «Новы Шлях», пачынаючы ад № 17 (29) па № 24 (36) за 1943 год.

Сяцета Францішак Аляхновіч распачаў п'есу свае ўспаміны аб 1940-ым годзе, у якім ён быў змушаны хаватца ад большавой, пад назовам «Страшны год». Успаміны гэтыя ўжо друкуецца ў часопісе «Новы Шлях», пачынаючы ад № 2 (38-га). Адначасна пачынаў ён кнігу а сваёй успамінамі аб беларускім адраджэнцкай працы ў Вільні і ў Менску, але рука змобіны 3-га савецкага перавада жыццё нашых пісьменнікаў. Акрыяўшая галава ягоны скілася на незаконныя рукапіс успамінаў «Страшны год», пад якім ён працаваў і ў свой апошні печар жыцця.

К. Езавірай.

ЗА ТРУНОЮ ФРАНЦІШКА АЛЯХНОВІЧА

Францішак Аляхновіч у труне.

Мілая, родная, беларуская Вільня... Тут нарадзіўся, тут і памёр... Ты, Вільня, мяне ўгадала, тут сьмерць я дакравяў сямі... Люблю за тваю Цябе долю, Ты пражыла многа болю, Таксама няпачэсна, як я... Ты белая, родная маці, У сэрцы тваім боль-гэта... Упеху каля вам спазнаў? Калі агіне гора-бядо? За ўсе твае мукі-нядолі Люблю Цябе я шчыра болей...

(«Ты, Вільня, мяне ўгадала»)

Вільня вылазіла, выпесыла і Вільня... прыняла на вочны супамак. О, Вільня, ці-ж Тваім дзесяці беларускага жыцця свайго ачараванымі тоўмі зноў у нудовісцый нашга нацыянальнага розквіту зноўшчы арышныя трагізм жыцця і сьмерці — як жыццё і сьмерць твайго сына Францішка Аляхновіча? Ці-ж тая куля, якая у лютым 3-га сакавіка 1944 году у 8 гадзін ушчыра, у сабсім памешчаным прабіла галаву бі-гадовага Францішка Аляхновіча, ня будзе ў гісторыі беларускага народу сімвала пракляцця на тых, якія забілі аўтара шэнісцкіх беларускіх драматычных твораў? Ці-ж тая ішчэмака і подлая рука, якая аскавала стрэлы у маці нашога Францішка Аляхновіча не астанеша, на кулю будзе жыць, хаця адзін беларус на зямлі, докжам тых спосабаў і мэтадаў, якімі зьліты і сьмартымі зорак беларускага народу намагаюцца зрабь нас у сямце сэрца. Ці-ж зноўка сьмартым гэтым подлым рука ад прхасці сьмарты беларускага нацыянальнага ішчэмака? Хто-ж не ўкрывае? Ці сьмарты, ці зьліты, ці за год які і промьняна забойца Францішка Аляхновіча будзе і астанеша найбольшай ланкай для прхасці ішчэмака і подласці дзевяціна нашога сьмартынага зорка.

Забір, чалавек, зноў адной віною будзе толькі бязмежыя мьлісць, да Беларусі; забір, чалавек, які ўсе сваё жыццё пасьвяціў для літаратуры свайго роднага беларускага народу — на гэта патрэба ўжо не адзігі; на гэта патрэба ўжо толькі ня быць чалавекам, а стаціць зьлітайся бандытам. Бо які-ж і у чым

быў прхасціна Францішка Аляхновіча? Ён быў беларускім патрыятам; ён быў беларускім драматургам. Праз усе сваё жыццё Францішак Аляхновіч ані на хвілінку не забыўся свайго бязмежына; кжмы агоні крок і чым быў аскаваны і адданы Беларусі. За шэсьці-дзесці адзін год свайго жыцця Францішак Аляхновіч збудоваў фундаментальны падкаліны беларускага тэатру; ён стварыў для Беларусі адну з найбольшейшых асноваў беларускага культурнага самастойнага — беларускае тэатральнае мастацтва. І за гэта ўсе, толькі востр на гэта зьлітаты і сьмартыны зоркі Беларусі сьмарты у галаву Фр. Аляхновіча... кулю. Хто хоча цяжка скалечыць жыццё беларускага народу, той абзусьці забівае творчую ішчэмака Беларусі Сьмарты. Францішка Аляхновіча, гэта адзін з докжам бандыцкіх намераў нашых сьмартыных зоркаў. Беларусі гэтых зоркаў добра ведае. Яны ня толькі сьмарты сьмарты паказваюць і вылазюць свае дзевяціны. Гэтым праклятым зоркаў за апошні 30 гадоў паклялі у маглаў ішчэмака беларускіх патрыятаў. Гісторыя Беларусі сьмарты ўсе гэтым маглам і пазбудзе вочны беларуска нацыянальным Памтэа.

А Беларусь жыве, ішчэмака і перамажэ — праа любоў і ашчэмака, сьмарты

Беларускія дзевяціны ішчэмака тую а ішчэмака Францішка Аляхновіча на волях ішчэмака ішчэмака — рады беларускае ішчэмака.

дзевяці. Для беларуса сьмарты ўжо не страшна, не запуджае ўжо нас ішчэмака кулі!

Мой родны Край! Старонка твая...
За што Цябе любіць? — каля-б спытаўся хто, —
Што адказаць, ня ведаў сам-бі я,
Скуль тата любіць? Дзевяці чэго?
За што?
Каменнае вострае крынава раіць,
Дрыжыць у паветры ашчэмака старых
Хатя мне жудасна, я ня ашчэмака а да-
рогі,
Ня кіну Край, дзе я радзіўся, рос...
Старонка родная! на што Цябе
любіць?
І на ашчэмака ўсе жыццё Цябе да-
ваць?
Ці-ж не дзевяці над ішчэмака небам
жывіць,
Забіць. Цябе, ішчэмака, родна
маць?
Там дзевяці сада ішчэмака бязмала
праз год цялі,
(Там ішчэмака ішчэмака там хмар,
Людзям тамка адаробем дзевяціны
целя,
І абімае дух мастацтва дзевяціны
чар...
Там Вільня, Рафам, Аюкзаль, Ты-
цямі,
Глядзіць манументы там горда ў
неба выш; —
У нас — забіты ў ішчэмака курган,
Ды ля дарогі драмэма стары пады-
шы крыж...
Твой, Беларусь, пачаўся Рэнаісанс
ішчэмака!
Хто ведае, што стварыць Твой на-
род!
Хоць крвэж тут ішчэмака, хоць Край,
як доля, ішчэмака, —
Зварушчэмака раз, дух пойдзе ўсе
ішчэмака...
І хоць а-за аблакоў пахмурна све-
ціль сонца,
І ішчэмака-радасці ня зьлітаты
тут ішчэмака, —
Зьлітаты Дзевяці ішчэмака ішчэмака ва-
конца,
І Кветка-Памтэа ішчэмака ішчэмака за-
цайце!

Гэтаж ішчэмака Францішка Аляхновіча у вершы «Мой родны Край». Хто гэтым ішчэмака вылазэмака сваю ішчэмака да Народу і роднае Краіны, той патрыяцкі адзін працу і жыццё для бязмежына.

Беларускі ашчэмака літаратуры і грамадзкае ішчэмака Фр. Аляхновіча бу-

Перанос труны з цесем Францішка Аляхновіча з вапнякам да магілы.

дзе мець удзячэнне задзімне пералічаш і класіфікаваць дасімні гэтага беларускага патрыёта. Усе чыны жыцця Нябожчыка выплывалі толькі і выключна з аднаго крыніцы замішанасці да Беларусі.

У сямейку нарадзіўся і ў сямейку вярхоўна куля перавага Ягонае творчае жыццё. Якая дзіўная суб'ектыўнасць! Францішак Аляхновіч прыйшоў на свет 9-га сакавіка 1883 году ў Вілей.

Варожая рука ў Вілей-ж забіла Францішка Аляхновіча. Нябожчык пражыў 61 год без шасці дзяц.

Як я памру, — прабіўце сэрца мне калом.

Асіновым калом прабіўце вы наскрозь.

І закапайце мой глыбока ў зямлю труп.

Ды камень, як гару, ўзвалце мне на гроб,

Каб я устаў, ня мог...

Ды ўцякайце ўсе хутчэй да сваіх кат, І крывяжам пражыгтайце хатні свой парог.

І ім вы мае прад мочай ўспамінаць Забаронце ўсім: і дзецям, і старым.

Каб я устаў, ня мог... Бо ў лоч вясельнюю, як сьмер гудань, —

Устану я з магіла.

Страху з сабе магілаў пал.

І пойдзі на сяло —

Ад хаты да хаты.

У вокны авыш буды паглядзіць.

Сон адганяць з вачэй.

Дзікай пугаць.

Рэфэронт беларускае культуры і асветы пры Генеральным Камісары св. Марыян Пляжэкевіч прамаўляе над магілаю Фр. Аляхновіча.

Бо лес быў нат — мук доўгі, вечны

палек...

(«Як я памру...»)

Так, праўда, святая праўда, выказана ў гэтым глыбокім вершы Францішка Аляхновіча. Ягонае жыццё, Ягонае праца — мук доўгі, вечны шлях!... Гэта-ж было жыццё нашага, беларускага Мальера. Францішак Аляхновіч — беларускі Мальер. Чым быў Мальер для Францыі, тым Аляхновіч для Беларусі.

Вілейня ня бачыла яшчэ такіх беларускіх пахаванняў, якія былі для Фр. Аляхновіча. Найбольш пахавання былі для пэрсональна Ядвігіна III (Антонія Дамініка) у 1922 г.; якімісь былі пахавання для пэрсона Калімера Савіча (кс. Кілістанта Стэпанова) у 1926 годзе, але такіх пахаванняў Беларусі, якія Вілейня ўбачыла ў-га сакавіка 1944 году для Францішка Аляхновіча — яшчэ ня было. Амаж уся Беларусі прыняла ў іх удзел. На чале маўтаннага паходу пасярод жылых кастак быў крывяж; за крывяж школьнае моладзь нясла 26 вышкоў, з іх 22 ад беларусаў, 3 ад венцаў і 1 ад літоўцаў. На чале быў несены вялікі дарэнік вышук ад Прамышляна Цэнтральнае Рэды Беларусі — праф. Радаслава Астроўскага; за ім быў несены вышук ад Генеральнага Камісара Беларусі і далей і далей вышук і вышук. За вышукі стройнымі чырвонымі і чырвонымі моладзь з усіх шкільных беларускіх школ; за школай аркестры, за ім духавенства, за ім чатыры кнігі дэпутаты абшчы беларускіх нацыянальных саветаў хартаван. За хартаванам пасофіцалася мора народу, які прыйшоў ушчынаць Францішка Аляхновіча. Гэта былі ў поўным значэнні гэтага слова грандыёзнае пахавання беларускага патрыёта.

Над магілай ад ім усяго беларускага народу развітаўся з Францішкам Аляхновічам старшыня Беларускага Нацыянальнага Камітэту ў Вілей — др. Бале-саву Грабінскі.

Сын у роднай зямельцы слаўны беларускі драматург і патрыёта. Памінь аб Табе застаецца вечна ў беларускім народзе, а Тава магіла будзе заўсёды неўсечым пілігрымкаў усіх беларусаў.

Максім Сухонін

Магіла Францішка Аляхновіча на Кальвінскім мястэчку ў Вілей.

СТРАШНЫ

Юр. Монвіг

госд

Успаміны надаўніх дзён!

(Працяг)

Цяжка было знайсці след чалавек, што трапіў у лапы НКВД. На Лукішскай кавалі, што арыштаваны мабыць сядзець у падвале НКВД, а там адказваў, што яго няма, што трэба шукаць у Лукішскім вясковым.

Людей арыштоўвалі не дзясяткамі, ні сотнямі, а тысячамі...

Ніхто, владчыцы снаў, не ведаў, ці яму ўдасца праспаць спакойна гэту ноч у гэтай хаце.

Нацледуў у мяне было ўсё месці дзі моста. Няма дзіва. Найлепшыя прыяцелі неахотна прымавалі мяне ў сваю хату. І я за гэта не меў да іх ніякага жалю.

Я не іхныя месцы быў-бы ні лепшы.

Але нячываць не было трэба.

У гэтым палажэнні чалавек робіцца

нахалным.

Неарыентаваўся ў чакаў фасы, калі будзе

магчыма пачаць у лесе.

НАДЗЕЯ

І заробіць зьявілася ў галаве пытанне: як добра гэта будзе трымаць? Добра, калі месца. Ну, можна неж вытрымаць, калі год. А што рабіць, калі гэткае палажэнне пратрымае колькі гадоў? А можна гэтак застацца ўжо назавсёды?

Адым раз я спаткаўся на Сінішскай з Улад. Казлоўскі. Мы затрымаліся з боку, на беразе Вальні і пачалі тутарку на гэтую тэму.

— Калі можна распачаць нава? — пытаюся.

— Я думаю, — кажа Казлоўскі, — што не раней як за дзесяць год. Цяпер пачаць з большавікамі немагчыма...

Божа мой! праз дзесяць гадоў! Хто-ж гэта вытрымае!

А тымчасам усёды і ўсе, гаварылі пра вайну. Розныя палітруды, упарадкаваныя на словах, п'яныя казюльеры, — усе гаварылі аб няўпэўненасці вайны.

Усе большавіцкія агенты пагражалі кулаком у бок Нямечыны і, ня скарываючыся, казвалі, што вось-вось пачнецца вайна.

І гэтак змороны, як я, людзі жылі толькі гэтай надзеяй. Бо без гэтай надзеі жыццё было-б неўпэўна, і калі часам у чыста пэсімізму гэтай надзеі сабе, дык сілаў ужо не было далей кавацца, сілаў да жыцця ня было і ўжо чалавек хачеў вайсці з пачынальніка і лабрахотна аддацца ў рукі большавікоў: каб хутчэй ужо быў канец...

Але людзі упорыста шапталі: будзе хутка вайна, і гэтай надзеяй падтрымліваў сябе...

Было нас у Віліні трох салаўчан, гэта значыць моладз, якія былі на салавейскай катары і прасялі тамі ці іншым чынам выжываць з іе.

Др. Ф. П., і К. С. Апошні ўладуўся да тэхнікі і прадзіваў 60 кілам. ад Віліні

у мястэчку А. пры будзе мосту. Першы з іх адразу, як прымаў большавікі, прапаў неўдас. Як я паслы даведаўся, уцякаў праз грабніцу, там заставі яго большавікі і пасадзілі ў востраг. Апошні з нашай тройкі абіраў мяне, што, як толькі будзе ваканс, уладуў мяне за партыяка пры мосце...

Вольга Таволя

За руінамі дзень дагарэў,
Сунны месці за ліпай узмоў
І маркотна на зямлю глядзёў,
Дзе нічо не павіскава кроў...
Кроў людзей, што пралята вайной,
Кроў нількінаў пакутных сардэц...
Мы пад ліпай сядзелі з табой
І гадвалі: жыццё ці канец?
Дзесьці галха гурчэў смялёт,
Всёцер ціха ісьцім шаўкстэў...
Ты са мной быў, мой любімі плаёт,
Ты ціхутка мне ў нуха шантаў:
«Можа заўтра ня жыць нам сумам,
Хай-жа сёння кахальне жыць!
Мы жаўнімі імгненнем адным
Цэлм ёсць, што ў пакутах ішлі.
На вёсць сьвет мы забудзем удані,
Пры табе а душой адпачну,
У гэты жуді і слодчым міг
Я пачытаў цібе агарту.
Вір пачуццёў хай нас пакліме,
Мы з табой нія руінаў адны...
Прытуліся-ж нацёр да мяне
І забудзёна на халі вайны!
Хай сьведонасьць агорне туман,
Хай шаўкстэв паклімае жыць...
А ў небе змар праліваў караван,
Цёлым вецер гайсць па траве...
Не забыць мне ніколі той час,
Ты са мной быў, стаў бліжым, маім,
Яны месці сьвяціў дзеля нас,
Яны месці сьвяціў нам адным...
«Любы, любі, як добра з табой!
Каб ня ты — няс-б ня жыць, ня
Стрынаць

Той кашмар, што завецца вайной.
О, як хочу цібе а катаці!
Мы адны, бы той месці між нашым,
Сарды лічэць кананіне хвіліны...
Майго сэрца магутны ўздым,
Цэлы сьвет заціні ты адны...
Ты мне даў ад пакут забіццё,
Серад жахаў даў шысьце зазнаць,
Ты мне стаў даражэй за жыццё,
Боляш, чым даў ты, ня мог ты мне
даць...

Дзя цібе мне сабе не сказаў,
Я сягоньня жыў, заўтра — не,
Наша жыццё — бы дым, бы вядла,
І а бачу канец свой на дне...
Хай нязвокала стогам і жуць...
Толькі-б быў тут са мною ты сам...
Хай мне вечнасьць да сьняжня да-
дзі...

Я за вечнасьць яго не аддаю!

Адым раз, загаворушы ў сваю хату, я даведаўся, што К. С. быў у мяне з весткай, што ваканс вольны, што сіньяя трэба ехаць. Да адыходу цыгніка ўжо заставалася мала часу. Я усклінуў і пабег на шыкава. Паспеў. Я ўсклінуў і пабег на шыкава, седзчы ў аголе і падаючы Вільню, дзе змяў у мяне пад нагамі гарэла. Там, у мястэчку А, будзе шмат бясчленей.

І я не памыліўся.

СПАКОЙНАЕ МЕЙСЦА

На беразе рэчкі Мярэцінай, два кіламетры ад мястэчка А, будавалі мост. Ужо другі год цягнуўся работа, а кампа ня было пільна. Былі дошкі, дык шыякоў не хавала, былі цыпкі, дык ішлага нельска ватар'ялу ня было. Адым сло-вам, усё шло пабольшаніску.

Вось пры гэтым месціне я быў назначаны на партыяка.

Пры мосце была будка, дзе перахоўваліся інструменты: пілы, сикеры, ды іншы. Тутка, у гэтай будцы ня лаві і наладзі сабе пасыцелю, тутка жыў, абедна варуў на вошніцы перад будкай. Нідзе ня тра- было звычэнага, голкай прэва было запіска ў прафэсэра.

Я пайшоў з гэтай матай у мястэчка і там зарэгістраваўся ў прафэсэра як работнік з дзела-прадзела і атрымаў прафэсэрскае кніжэ.

Жыўся ціха, спыскава, боскональна, а гэтую рэч — боскальна. Ніхто тут мяне ня ведаў, нікога са звычэнах я тут не спаткаў, ніхто тут не агадзэна, хто я.

Быў ужо месяц травень. Ужо было цёпла. Можна ўжо было купца, Біліка быў лес. Пасля трымажых вілесіх перажываніаў тут я адчуваў себе, як на летнім адпачынку.

Праца ня было ніякай. Раўніцай тра- было выдаць работнікам інструменты, а пасля — сядзі сабе а памярскай ня савіца і раскошуйся жыццём.

Было нас трох партыякоў на змену, кажны звыў на восем гадзінаў джур-ства.

Яны ня цікавіліся цымат маёй асобай, глядзелі на мяне як на свайго таварыша, ці аб чым не распытаючы.

Мой кніжэны нагляд зусім адпачынаў майму станавішчу. Сядзеў я босым, вопратка на мяне была паддэртая, летняя, дай усёй вопраткай на мяне ў гэту лет-нюю гарачыню білі толькі парты да кніжэ...

Калі хто ішоў ці ехаў кале маёй буды, — не змяртаў на мяне ўвагі. Але мёр- раз затрымаўся каля мяне каля па- праходжэнах інжынера, каб прыкрасіць папярэнь. Пачаў тутарку.

— Вы тут хто гэты?

— Я партыяк.

— І ч... Так... Цяпер усе...
моя падзя ў жаргу...
жэ...
Гэтая гутарка пачаўся пры адным з ра-
ботнікаў, што сядзіў пры мне. Той сяд-
зеў на мяне паддаваў. Паслыў, як той
па не якаясьці тата, і я

Міне вас ведаюць?
Не. Першы раз быў
А чаму-ж кны гэты?

Бомаш не сказаў нічога
І заграўды я гэтых людзей перш раз
бачыў. Хто шчы: ворагі... прыні...
я дагэтуль ня ведаю. Але іхняя гутарка
была няяснадожыная

ШТО ДАЛЕЙ?

Нараз у галеву прыходзіла думка: а
што фойць, як можа ўжо будзе закончы-
цца? Бо-ж нават пры бальшавіцкіх тэм-
пах праца мост урэшце рэалізаваўся
будзе збудаваны. А тады зноў шукаць
а дзяні дзень новага нацледу у Вілюй,
кавоціць як заганы зьвер і жыць у веч-
ным страху і небяспецы?

Тэхнік, мой сваяцкі камрат, пацягнуў
мне, што ўладзіць мяне на зямлю работні-
кам на дарозе. Але для гэтага патрэбны
фізічныя сілы і трэба будзе жыць з
вясцямі, азначыцца, спрод людзей

22 ЧЫРВЕНА

Быў цёплы сонечны дзень. Я сядзеў
перад сваёй будкай і вярнуў на вогнішчы
счыдальніцы. Гінуўшы на дарогу, я ўба-
чыў аднаго з іхх таварышоў-стаўражой,
які нікоў да мяне

На зямлю — шчыра раіна. Сяліць ня
дэка. Мусіць выйшаў прыгугаць

Добры дзень!

Добры дзень!

Чулі?

— Што?

Вайна

Хача? Жытцём? У нас забілі
гэтыя пазычальныя пашы

— Яны? Чытаў? Спавіраў? На рабце

Вайна!

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Не якаясьці тата, і я

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Нямецка-беларускія

Абзначэнне вычоны нямецкіх
слоў на беларускім алфавіце:

А, Ә, I, у, о — вымаўляць працяжна

г — ж г у слоўе галак і і лілітскіе г

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

д — я і, але з вынянутымі вусамі;

Не якаясьці тата, і я

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Не якаясьці тата, і я

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Не якаясьці тата, і я

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

Вя чулі?

3 жыцця Язэпа Лёсіка

УСПАМІНЫ БРАТА АНТОНА

(Заканчана)

Вельмі здэкараваў з Язэпа жыва Вадзім. Ён намясціўся нават з таго, што Язэп меў каля самага: «Я вельмі жадаю, каб каля хаты камянага беларуса былі садок і кветкі, а сама хата была добрая, святлая і чыстая».

Гэтыя словы Язэпа пачыналі за «культуру» вясельня.

І ўсе гэтыя здымкі і катывы робіліся жаданымі сякаў і з абавязкамі дэкарацыяй.

Цяжка гэта ўспамінаць, бо было вельмі прыкра і агідна слухаць, як змешчалі з грабнёў вяселья імкненні беларускіх дзеячоў, павялічваліся, якія аддалі ўсе свае сілы, а некаторыя і жыццё на карысць сваёй бацькаўшчыны.

На митынг была адмысловая брахта ад пачатку да канца. Дыктарыліся да таго, што іх мазалі зраджанымі. Але каму яны зраджалі?

Галоўныя абавязаванні былі іхнавы і прыдуманыя сядзеньні і пракуроры — паслугачы ГПУ.

Так беларускіх дзеячоў абвінавачвалі ў тым, што яны іхніліся даўня, Беларускіх дзеячоў Польшчы і з гэтым мэтаю зносілі і трымаў думка, з Віленскім цэнтрам і што ўжо быў складзены сімбл будучых міністраў Беларусі, прычым Язэпа Лёсіка прызначалася пасада міністра асветы. На такой-жа справе ў часе балашанскай улады яму зусім не было часу думаць і рабіць што іншае, апроч працы над падручнікамі беларускіх моваў для школ, над беларускім правапісам і ў дабавяж — чытанне лекцыяў па Універсітэце і Падарожжым Тэхнікуме і на розных курсах. Сюды зраба яшчэ адвясці працу ў штодзённым друку і ў часопісах. Але балашанскім трэ' было змешчана тэатральныя працы, падобныя да працы ў Маскве над тым самым «іхнілікам» і «іхнілікам» народу.

На падобных працях тым, каго абвінавачвалі, пад прымусам і катываннем уводзілі на сабе усялякія павелі і абвінавачвалі сабе ў тым, у чым яны былі зусім невінаватыя. Гэтага дабілася ГПУ зрабіць і ў Менску.

На чале ГПУ стаў жыва Рапарорт і балашанскі агент — былі жывы. Вёў справу беларускіх нацыяналістаў прысланы з Масквы жыва Агураў. Гэты жыва рабіў усё захада, каб «тэатральны» працэс удаўся, але нікога зрабіць не змог.

У лютым 1931 г. прадбаніўся судовы працэс над беларускімі дзеячамі, але прайшоў люты, прайшоў сакавік, а працэсу не удалося зрабіць. У канцы красавіка сталася ведама, што ўсе беларускія дзеячы ў адміністрацыйным парадку будуць высладжаны з Беларусі. Так і было зроблена. Язэпа Лёсіка выслаці на пачатку ў Саратаўскую губерню ў г. Аткарск на Волзе. Тут яму было дазволена працягнуць у прадагачны тэхнікуме, дзе ён выкаляў расейскую мову і літаратуру. Потым Язэп перайшоў у такі-ж тэхнікум у Дубоўні, таксама на Волзе. Жыв ён там у матэрыяльных адносінах нідзін і толькі ў першы год атры-

моўнаў некаторую дапамогу ад родных. Калі скончыўся першы год сям'і, Язэп думаў, што можна будзе вярнуцца на Беларусь. З гэтым мэтаю ён у 1935 і 1936 г. г. прыязджаў у Менск і быў у НКВД, але як і трэ' было думаць, нічога не дабіўся: яму і пасля пера' гадоў выслаці не дазволілі жыва на Беларусь.

Мяне цікавіла, якім чынам ён паді-саўся пад такім абвінавачаннем, калі да сабою такой нічы не адчуваў. Вярнуўся пад увагу, што было сурова забаронена, пад пагрозам пакарання скарсці, гаварыць аб тым, як адбылася ў балашанскай вясніцы, Язэп на гэтую тэму не гаварыў, толькі сказаў: «Калі-б падазі мне падпісчы сваёй сым-парты прысуд, то я радзіў-бы».

У апошні раз бачыў я Язэпа ўлетку 1936 г. Ён значна узмашчэў, калі-б пачаў і выглядаў зусім здаровым. Відаць, станова воля клімат быў на карысць ягонага здароўя, і ў той час ніяк не было думаць, што праз два гады ён можа памёр.

Працаваў Язэп у сям'і тэхніку напружана, бо прышлося выкладаць ужо расейскую мову і літаратуру. Ён і там карыстаўся вельмі аўтарытэтам і пашанаю як з боку настаўніцкага складу, так і з боку студэнтаў, якія з глыбокім жа-лем праводзілі яго, калі ён пераходзіў у другі прадагачны тэхнікум.

Не адчуваючы ў сям'і матэрыяльнай нястачы, ён адвясці сваю адрава-насьць ад роднага горада ад сваёй дара-гой для яго бацькаўшчыны, ад роднай прыроды і ўсяго роднага і сумваў аб гэтым. Гледзячы на безлічныя матэрыя-роўныя воляска саратаўскага краю, Язэп Лёсік а вельмі сумам пераносіўся на далёкую радзіму, на родныя палескі, у сакоўныя лясы і зялёныя гаі. Перад ягонай пачына з'яўляўся уставаў прыго-жыя малюнкi роднага краю, беларуская вёска з яе жыхараў, лясамі і пералесці,

ракі і вады і ўсё тое, у чым ён быў так заміжаны.

І адважыўся яму, што ён чые і міла-сціну беларускую мову, якую ў Менску «слухаў як музыку». Асцяпа было яму цяжка пераносіць маскі-жу з Беларусі і ягонае сям'і. Змагаючыся за чысціню беларускае мовы, нямучы ён Беларусі, Язэп і ў сваёй сям'і ахоўваў беларускую мову ад засмешчвання не расейшчынай і тым чым любіў, калі да ягоных дзяцей заходзілі другія дзеці, якія гаварылі перасейску. А ў сям'і дзеці Язэпа прышлоса вучыцца перасейску, а потым і быць за настаўнікаў у расейскіх шко-лах. Страціўшы надзею вярнуцца на Беларусь, Язэп стаў імкнуцца хоць наблі-жацца да яе. Выпадкова ён сустрэўся з вядомым прапаршніком у Бранску, які адразу убачыў у Язэпе значную навуко-вую сілу і тыму прапанаваў яму пера-сесціся ў Бранск, азначыцца бліжэй да Беларусі. Язэп гэтую прапанову прыняў з вялікай радасцю.

У Бранску яму не удалося знайсці падыходнага становішча і яго наміра-валі ў Невальскаў, дзе прапанаваў ста-новішча настаўніка ў школе каля станцыі Злынка. Гэта было ў 1936 г. Ад Зынкай непадада да Гомеля і тыму Язэп з сям'ёй часта смядзіў у Гомель, каб палядзень-беларускіх тэатральных пастаўок і хоць такім чынам адчуваў сваю блізкасць да роднай Беларусі. Але Язэпу не дава-лося тут жывыцца і вядучымага году НКВД перабавала пераходзіць пашеда тузда, куды ён быў выслажы, г. зя, зноў у Саратаўскую губерню, дзе ён праця-жва ў пашеда гэтага на больш двух гадоў.

Навяснянне Язэпам Менску, пера-селеўся ў Злынку, бліжэй да Беларусі, а галоўнае зварот да НКВД з просьбай дазволіць жыва яму на Беларусь, — усё гэта павяда да таго, што НКВД ня спускала з яго вачэй і з'яўляўся мела яго з'яўляўся.

Нідзінны выпадак сутыкні аднаго ка-самілізму-студэнта з Язэпам на прада-гачным грунце — з прычыны дрэннай адукацыі — прышлос да таго, што знай-шлі прычэпку, зрабілі іхныя думкі на яго ў справе працы ў прадагачным вучы-лішчы. А гэта было ў часі ягоных чы-каў, калі ў Менску рабілі вядзіны арышты усіх, хто меў хоць якіе-каліся дачы-ненне да беларускае справы. У 1938 г. Язэп зноў быў арыштаваны і пасаджаны ў саратаўскую турму. У гэты час ён быў зусім адрава і вельмі было думаць, што неўзабаве памрэ. Але не прайшло больш году, як жыва атрымала з турмы пасадзіўся, што Язэп памрэ.

Загада ягонай сям'і ў Саратаўскай турме арыку выслажылася, калі аддалі жонцы тое з адзежкі, што засталася ад Язэпа. У гэтым ліку аддалі і гэтую ка-мізію. Калі жыва мог знісці, значыць Язэп сядзеў у якіхсь шокрай камры, нід-аючына а мэтаю бараджай звысці яго а гэтага сьвету. Магчыма, што ад такіх цяжкіх турэмных умоў вярнулася ягоная старая жыва, якая пры адсутнасці дэ-пазіці давада да сям'і, а магчыма ад-былося і што горнае.

Памраў Язэп Лёсік пры вельмі цяжкіх абставінах: у турэмнай камры, у ві-жынай, на чужыне, без родных і зна-мых і далёка ад дарагой для яго радзі-мы, за якую ён аддаў сваё жыццё. Апошняя дні жыцця Язэпа засталася тамініцаю, як тамініцаю застаўся і яго-ная малява, бо дзе ласкаваны Язэп Лёсік, жыва і дзеці не маглі даведзіцца.

Антон Лёсік

Алесь Салавей

(Увядзімму Глыбінаму).

Культура — азнака вышэй усяго,
Мастацтва — красою яе надарыла;
Ніколі ня басіе гварэныя таго,
Хто ім ахваруе і веда, і сілы.

Рига, 6. II. 1944 г.

Р. Крушына.

НА РОСТАНІ

Сыціха жарская трэсь саваўя, —
Сарожа мая неадстая...
Расчытыла ты, краса мая,
Развіталася ласкай сагорта.

Расчытыла ў дзявочай красе.
Ды ракі, у трапе пад рахітаю,
На філак гадзель у расе —
Тае вочы, сыяжыю амытыя.

5. 2. 44.

3 ВІРАЮ

Лібрета Наталі Арсенюк

(Продовження)

(На сцену виходять Марка з касой, вродив жінка Маруся і дитка Настуля з граблями і полушаром. За їми плеще-ца Свцяпан — палким, вузати багати, ото має напер сапачка да Настуля. Настуля раскляла на ака-схове абрус і Маруся см'я, Свцяпан, дед і Петрусь сидять на лавці).

МАРКА: Увійди, дитинко!

СВЦЯПАН (Любуєцца Настуля, яка раскляла хліб і хліб):

Ой, руки їм м'які!

Ой, ладні руки! (Хочучи заламачи Настуля, нап'ясе яє і адбіває їй руки хладякми.)

НАСТУЛЯ: Ой, што робіш!

СВЦЯПАН: Золата...

НАСТУЛЯ: Табе адно золата з галазе! На м'ясе яго досиди?

СВЦЯПАН: Золата? Хто-ж казі м'яе до-сиди золата?

Гей, золата, золата, золата! Хто золата має — хліба ни п'ясе, Атопкід на носі, на шпачі не га-досід!

Хто золата має — нидом їм м'ясе.

Захоч — гарячку п'є,

Захоч — дим жовку б'є,

Захоч — рагона,

Ще робить, што хоча!

ПІТРУСЬ (Горка): Ты, дм Кацярына — Усім своїм золотом у вочі лезе!

(Кляе хлібу і перастає їсти.)

СВЦЯПАН: Бо што за жыцьцє — з бласе?

Ці-ж ня прада, Настуля? (Хоча се об-няць.)

ПІТРУСЬ (Усхває): Руки короткі, багати! (Кляеца на Свцяпана.)

СВЦЯПАН (Дрижучи ад страху): Што з тобою?

Бідкату аб'єся?

Ба... ой, теце!

МАРКА: Гей, шаліне! Хоочы, адця-гнєце яго!

НАСТУЛЯ: Ой, Божа-ж мой! Петрусь, чого ти?

ДЗЕД (Срога): Петрусь, кий, кажу!

ПІТРУСЬ (Цяжка дыхаючи): У, гад, м'яне золотом!

(На крик злятаюцца хлопці і адця-гуюць Петруся ад Свцяпана. Петрусь вириваєца з їхніх рук і убігає. Хлопці за ім. На сцені часінуку усе м'яуць.)

ДЗВУЧАТЫ: Што гэта ж їм?

МАРКА: Гэта їм з тарачин! От, варить, як у гармичу!

СВЦЯПАН: Шаліне! Янє нас калі на-двінає!

Вот яго і їсї!

МАРКА: Спата-ж їм...

КАЦЯРЫНА: Ён там біткучи м'ясе...

МАРКА: Пайшоу у сніг і мина.

МАЩ: Мо' загину дзе?

ДЗЕД: Калі жылі — змк вернєца!

Засїда птушка з родинає гназдо З лярво виростаєца.

А родина-ж гинзла ягонає тут, М'яе м'яне!

(Усе ладом встало і біруцца за праду.)

ДЗЕД: (Астафьоса адїя із Настуля, залулаєца глядѣць у неба.)

Эх ты вырай, вырай,

Залата, залата!

Коткай ўавь ты шчырых

Хочеш сичиць.

На багаче і дожо

З пачець шчырь хата!

Іх ладіца столы!

Гора й бѣды ладіць.

(Панауцаюць і закурыць м'ятку.)

Ды гаря і м'якчєць

Хліб чужої м'якчєць.

Нам чужое сонца

Не ахочєць вѣж.

За іголю м'яраф

Сичи ми край свой шчыри.

Серабрини, зорини.

Эх ты вырай, вырай!

(Паномі адхочєць.)

НАСТУЛЯ (Бирюца збіраєць змк і м'які, але нидє і з м'якою раскля-дєца.)

Але дє-ж Петрусь?

Каб чого багача себе не зрабї?

«Не вей, буйны петру,

На вей у ладчєне

І так має сєрца

Сичицца і стѣне

Ладца балачкы.

На душі, на пєснї

І гаряк їм сичица,

І гєтж їм цєсна.

Лєдє сонца уйдєдє,

Лєдє рєчїны вєсєр

Пачєє калчєцї

Злєває вєшчє, —

Ужє залєває

Мнє сєрца трывога.

Чэгось я чєкаю,

Дайшогє, блєгшє.

Адчує яно прїдєдє? (Расклядєца.)

З нєд зыркїй шєрїєт

З нєд нїз вєслєвоу,

З дьлєвоу гушчєра? (Уздыхє...

Панауцаюць...)

Да познєє нєчї стаю я мо вєснї.

Нї счїцє мнє, сєрцу — і сичица,

і цєсна.

Нїбї яно сєчєє на мєчєм, шї стѣнє?

На вєй-ж тє, вєчєр, нє вєй у ладчєнє!

ПІТРУСЬ (Шіх): Настуля! Настуля! НАСТУЛЯ (Адгарчєца, з калѣкєй):

Гєтє ти! Ну, дивуь Богу!

А я ўжє бєдєлє!

ПІТРУСЬ: Даруй, Настуля!

На моє я сичиць.

Каб гї адбіває цїбє!

А пачєца за яго

Заб'ю, заб'ю яго!

Дамбє!

НАСТУЛЯ (Зь лєваєца): Дм што з тобою?

ПІТРУСЬ: Нєўжє-ж нє бачиш тє?

Нєўжє-ж нє хочаш бачиць?

Цїбє-ж кахєца я... Дившї,

Калі гулї шчыри пад хатай,

І змєдє у шчїбїны змєдє, —

Нє раз да сєрца притулєц,

Цїбє я, любєє дившїка!

Дєд цїх кажу бачє цїх

Аб вєдмєчєрє і чєрчєнєцє.

Аб мєнє, пєснї і кєткє.

І аб нєдєє м'якчєє вєчєнєцє.

Цїбє — мє пєснїмє удмєчє.

Вєслєвоу рєчїноу счїбїнє

Цїбє я гуд і змєдє.

Нє раз сєрчєнєцєм зрєчїнє

З тобєй нєдїлї мє сичица.

Нєчє, раскляєца ў змєчє.

Тм ўжє тєдє бєлє мєнє, —

Хочє і нє вєдєц я, дившїка!

Цєчєр я вєдєц...

Ам, цїбє кахєца я, кахєца!

НАСТУЛЯ: І нє-ж любєц цїбє...

ПІТРУСЬ: О, мє! (Шіх.)

Мєнє жєнєцї бєлє, гєлєбє!

НАСТУЛЯ: Пачє? Цї-ж блєга нам нє-чєр?

ПІТРУСЬ: Нє, нє кахєш тє мєнє,

Дившїка гєрчєє жєчє тм... (З вєчє-чєгєй.)

Калчє, дєўнє, дєўнє, дившїк,

Калі гулї шчыри пад хатай.

НАСТУЛЯ: Нє раз да сєрца притулєц

Тм мєнє — гєрчєє дившїка.

ПІТРУСЬ: З тобєй нєдїлї мє сичица...

НАСТУЛЯ: Вєчєнє раскляєца ў вєслєчє.

РАЗМ: Тм (я) ўжє тєдє бєлє мєнє (цїбє).

Хочє і нє вєдєц (нє вєдєца) нєчєнє!

(Притулєцає дє сєбє... Настуля дє-вєрєца клядє гєлєбєку на лєчєчє Петрусь.)

ДЗЕД (Позсьмєчєца): Дм тє жєнєцє?

Янє й пєснї?

(Убмєчєца дєдє, Петрусь і Настуля, зєсєрчєнєцє, адсєчєнєцє адно дє адногє.)

ПІТРУСЬ (З прїкрасчєй): Я... дє дєцє.

ДЗЕД: Ой, дєткї, дєткї!

НАСТУЛЯ (Прїмїлє): Дившїк, нє жє-ж нєчєнє!

ПІТРУСЬ (Горчє): Кахєца нє і нє аддєчє нєчєнє!

ДЗЕД: Мєлєдєсчє, мєлєдєсчє!

(Надїхєцає хлопцї і дившїк.)

ХЛОПЦЫ: Вуь і Петрусь!

Ну што, асчїф?

ДЗВУЧАТЫ: Петрусь, чого тє гєтжє дєчєнє?

КАЦЯРЫНА: Ажєнєца, адчєнєца!

ХЛОПЦЫ: З тобою жєнє?

КАЦЯРЫНА: А хай-бє і сє мнє!

Гєй, гєй! (Притулєца.)

ХОР: Слєдї Божє вєсєнє дєжмїцє,

Із хлєбчєкєм ажєнєца,

Гушчєнєцєм адчєнєца,

Гушчєнєцєм цїхчєнєцєм,

А дожджєнєцєм драбнєсєнєцєм.

Дєрєа тєбє, гушчєкє,

Вєслєчє рєчї мєчєнє,

Жєчїнє пєчє рєчєчє...

КАЦЯРЫНА: Дєрєа мнє, удмєчєнє

Зє другєгє лєчєж їсїцє,

ХОР: Дм прїчєтє ступачєнє,

Дм нєрчєчє змєчєчєчє...

КАЦЯРЫНА (Смєчєчєчє):

Пєсчєчєчє слєдї — я ўжє умєчє,

Дє сєрчє притулєца — ўжє умєчє,

Зєбєлєца тємє, жє мєлєгє пєчєнє,

Цї пєчєчєчє мнє, мєлєдєчє, гєчєчє?

(Прїчєчєчєчє)

ГУМАР

Що я у хазі не була
Ді в господарстві?
Три дні хати ні м'язи
Смедали ні після.
А п'яну я разом
Ді вивезу я вазом
На свій кабінет —
Ді сьвірку на шів.

А ти, чарочка-каток, —
Укайся у раток!
Ня стучи, ня грочи,
Каже сарна ідути!

— Ваше тримали шведи я маю рака-
хондари хакмагу, — кричить ізліз
громадичи вупісому гандлру — ані
жне ширатань жиніне.
— Яків-жа готі чікал? — ритаюцца а
устіх бокор.
— Калі я учора ханеф на іх павесіцца,
німа параліса.

Клієнт (чого-то тільки-што шпраждає):
— Цяпер у мене німа ніяких грошей,
сп. аздакат; ці ня мог-би я заціпці
пам натурей?
Аздакат: — А што вы мне хочете за-
пріпанавані?
Клієнт: — Адно з тих гусей, якіх у
украї.

— Моя сукенка вельмі прыгожая, ці-ж ня
праўда?
Усе ён захопліваюцца...
— Чулобня! У такой сукенцы нават кот
паглядаў-бы прыгожа.

— Тавэ боты страшэнна скрыпнці! Ты
жо дагэтуль за іх не запланіў?
— Воса, дык сказаў! А чаму-ж ня скры-
пнці тавэ паліто, і жакет, і нагавіцца, і ка-
ліджон?

Маладая матка: — Я з сваім дзіцям ні
маю ніякага клопату. Як толькі пачну
іду сьвінцы — адразу засьпілае.
Сьвіроўка: — Яно, відаць, вельмі муз-
кальнае.

Пані (прывіваючы служанку): — Памітаў
Зоск, што я змагаю, каб ты была па-
слухмяная і ніколі ня згла.
Зоск: — Добра, але што будзе, калі хто-
небудзь будзе ашані, а пані дагэдае-мне
каціці, што нікога нема думі?

Ой, прысеў я пры дзівчынцы
Яне — адпхае.
Цяпер я ўжо добра знаю,
Што імага жбе.

Мне так шкада беднай Кацярыны. Муж
сказаў, што яна павіна або развесьціся
з ім, або расставіцца з сваім менам.
— І мусіла зрабіцца мена?
— Дзе там! Развесьціся з мужам, а праз
два дні зноў мена.

Чые хоні — пацуталі,
А маё — ў дачку!

А хто любіць — дзяўчу,
Я — суседаў дочку!

3 МАІ 1944